

Історія / Історія держави: інформаційний вимір

Колєватов О.О.

*доцент, к.і.н., доцент кафедри філософії і суспільних наук
Чернігівського національного технологічного університету*

Україна, м. Чернігів

Становище жінок у військових поселеннях Російської імперії

першої половини XIX ст.

Організація військовопоселеної системи імператором Олександром I у першій чверті XIX ст. призвела не тільки до появи нових господарських і військово-адміністративних систем та структур, а й спричинила до формування нової соціальної одиниці Російської імперії. Соціальна структура військових поселень законодавчо визначалася проектами та правилами, які мали силу закону. Усі військові поселенці поділялися на різні категорії (поселенці-хазяї, помічники, постояльці та ін.), відповідно яким вони виконували різні обов'язки, які були пов'язані як з веденням господарства, так і з несенням військової служби.

Військова служба і громадські роботи відбирали значну частину часу у поселенців, тому основний тягар з ведення господарства лягав на плечі жінок поселених округів. Дружини разом з чоловіками виконували посильні сільськогосподарські роботи, забезпечували охайність і порядок у своїх житлах, доглядали за худобою, обробляли городи та виховували дітей. Життя жінок, як і їх чоловіків, було суворо регламентованим. Так, наприклад, о 4 годині ранку кожна господарка повинна була натопити піч, приготувати обід, вичистити худобу і хлів. Хазяйка відповідала за кожного зниклого домашнього птаха, непоставлену на місце кочергу та ін.

Нагляд за виконанням доручався черговим унтер-офіцерам, і якщо хазяйка була помічена в неохайності, то її викликали до ескадронного комітету, де відповідно провині вона отримувала покарання. Побиття жінок у військових поселеннях було звичайним явищем. Жінок били різками, кулаками і ногами, не рахуючись ні з їхнім віком, ні зі станом здоров'я. Так, у серпні 1856 р. начальник Єлизаветградських військових поселень зазначав: «Из сведений, имеющихся в штабе вверенных мне округов, усматривается, что поселенные вахмистры, десятские и ефрейторы позволяют себе наносить побои

беременным женщинам, через что последние нередко прежде времени разрешаются от бремени и даже мертвыми младенцами или и сами лишаются жизни» [1, арк. 271].

Хоч законодавство і декларувало принцип згоди чоловіка і жінки при одруженні, а також не заперечувалося жінкам виходити заміж за чоловіків з інших станів, однак це положення у поселених округах дуже часто порушувалося. Так, як відзначали очевидці, шлюбні союзи у військових поселеннях укладалися таким чином: «Составлялись списки всем, кому пришла пора жениться; с другой стороны делался список невест. В назначенный день, собирали тех и других, опускали в одну шапку свернутые билетки с именами женихов, а в другую с именами невест, и производился тираж имен из каждой шапки. Таким образом, во избежание разных недоразумений и просьб, составление браков предоставлялось жребию, определявшему кому с кем быть связанным на всю жизнь семейными узами» [2, с. 159]. При цьому, висловлювати думку про симпатії і антипатії заборонялось.

Якщо жінка бажала одружитись з чоловіком, який мешкав поза військових поселень, то для цього потрібно було мати спеціальний дозвіл командування поселених округів. Це робилося для того, щоб збільшити кількість спадкоємців господарств військових поселенців. Лише у 1849 р. жінкам військових поселень було дозволено одружуватись за «сторонніх громадян» та не сплачувати гроші до казни поселених округів.

Також треба відмітити, що жінка розглядалась начальником військових поселень О.А.Аракчєєвим лише як машина для народження дітей: «У мене кожна баба повинна щороку народжувати і краще сина ніж дочку. Якщо у кого народиться дочка, то буду стягувати штраф. А в який рік не народить, то доставити 10 аршинів точива» [3, с. 383]. Жінки також не мали права народжувати у себе вдома: «чувствуя приближение родов, должны были являться в штаб» [4, с. 216].

Вдови поселенців-хазяїв після смерті чоловіка мали певні права та гарантії. Так, до наступного заміжжя або довічно вони залишались у своїх будинках, брали участь зі спадкоємцями у всіх домашніх роботах, при цьому поселенці-

хазяї повинні були забезпечувати їх їжею. Вдови, які не мали власного господарства, але які мали родичів у поселених округах, приписувались разом з дітьми до їхнього господарства. Якщо вдови не мали родичів то вони приписувалися в служіння до господарств поселенців-хазяїв і, таким чином, повинні були отримувати від них харчування. Бідні вдови отримували їжу на дітей за рахунок засобів військових поселень.

Під час організації військових поселень законодавство передбачало також дбайливість і про майбутніх господинь. Вже з перших років свого життя дівчина мала при звичаюватися до праці: прости вовну, готувати їжу, прати білизну, доглядати за худобою, допомагати батькам у землеробських роботах та ін. [5, с. 139]. Офіцерські жінки стежили за вихованням дівчат та інформували про хід навчання командира поселених і резервних ескадронів. Крім того, дівчата мали навчатися в школах, але питання жіночої початкової освіти так і не було вирішене.

Література

1. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Ф. 1316. – Оп. 1. – Спр. 29.
2. Петров А.Н. Устройство и управление военных поселений в России // Граф Аракчеев и военные поселения 1809-1831. – СПб.: Изд-во «Русской старины», 1871. – 308 с.
3. Отто Н.К. Черты из жизни графа А.А.Аракчеева // Древняя и новая Россия. – 1875. – Кн. 4. – С. 381-385.
4. Мельгунов С.П. Правительство и общество после войны // Отечественная война и русское общество. Юбилейное издание. 1812-1912. В 8 т. – Т. VII. – М.: Изд-во И.А.Сытина, 1912. – С. 209-221.
5. Багалій-Татарінова О.Д. Нариси з історії військових поселень на Україні. Проект військових поселень Аракчєєва 1817 р. // Наукові записки науково-дослідчої катедри історії української культури. – Харків, 1927. – № 6. – С. 131-143.

Бланк відомостей про автора:

Колєватов Олексій Олександрович

Чернігівський національний технологічний університет

Доцент кафедри філософії і суспільних наук, кандидат історичних наук, доцент

Тема доповіді – Становище жінок у військових поселеннях Російської імперії першої половини XIX ст.

Назва секції та підсекції – Історія / Історія держави: інформаційний вимір

Домашня адреса – 14030 м. Чернігів, вул. захисників України, буд. 9а, кв. 207

Тел. 097-401-95-17; ***e-mail*** – aleksk79@ukr.net

Планую заочну участь